

NECATİ ÖNER'İN “FELSEFİ TUTUMU”

Celal TÜRER*

“Bir filozofu nasıl okumalı?” sorusunun kendisini eleştiri ve hayranlık geriliminde ortaya konulabileceğini söyleyebiliriz. Şöyle ki eleştiri çoğu zaman önceden varsayılan bir mesafe oluştururken hayranlık ise filozofa gölge düşürmenin, dediklerini anlamamanın en basit sebeplerinden biri olarak gösterilebilir. Ancak her iki tavır da sınanmadıkça bir şey ifade etmez. Bu yüzden filozofu okurken bir yandan ortaya koyduğu problemleri, onun mekanizmalarını keşfederken diğer yandan filozofun kavramlarını ve oluşturmak istediklerini sistematik biçimde takip etmek gerekir. Bu açıdan Prof. Dr. Necati Öner'in düşüncelerinde pek fazla malzeme bulmakta zorlanmayız; çok sayıda kitap, onlarca yazı ve söyleşi, onlarca konferans metni bulunan filozofun düşüncesinde hem hayran olunacak hem de eleştirilebilecek pek çok husus vardır. Bir filozofta hayranlığın bir şekilde eleştiriyle buluşması ancak kendi sorularımızı filozofa yöneltebilmekle mümkün olur.

Filozofu nasıl okumak lazım sorusuna getirdiğimiz “ne o ne bu” şeklindeki çift yönlü açıklamalar ne var ki metnin başlığındaki “Felsefi Tutumu” haklı çıkarmaya yetmeyecektir. Öncelikli meselemiz bu başlığı nasıl konumlandırmamız gerektiğidir. Öner'in düşünceleri sahiden bir felsefi tutumu yansıtır mı ya da Öner'in düşünceleri bize nasıl bir anlama ufku sağlar? Hemen fark edilebileceği üzere burada söz konusu olan Öner'in eserlerinin toplu halde eleştirel bir değerlendirmesi değil, daha ziyade felsefi tutumun bize bir “anlama ufku” sunup sunamayacağı sorudur. Bu yüzden başından sonuna bir Öner portresi çizmek, yapıtlarının genel bir planını vermek gibi bir kaygıyla hareket etmeyeceğiz. Daha ziyade “eserlerinin/ düşüncelerinin geliştirilebilirlik kapasitesi”ne sadık kalmaya çalışarak belki bir yorumlama denemesi ortaya koymaya çalışacağız. Böyle bir okuma biçiminin de bizi hangi sorularla ve hangi kavramlarla karşılaştıracağını keşfedeceğiz. Bu keşfin Öner'in düşüncelerini yorumlayışımızda işlevsel veya stratejik denebilecek derinlikli okumaları ve yüzleşmeleri beraberinde getireceği açıktır.

Peki, Öner'in felsefi tutumunu anlayacak hangi felsefi hamleler yapılması gerekir? Bu hamleler sahiden bir farklılık ortaya koyar mı yoksa yaygın okumalara eklenen hususlar mıdır? Daha açık bir ifadeyle söz

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Öğretim Üyesi

konusu tutumu anlarken neleri dikkate alıp neleri ihmal etmek gerekecektir? Bu soruları hakkıyla cevaplamak için kendimize yönelik eleştirel bir mesafe almamız gerektiğini durmaksızın hatırlamamız gerekir. Kanaatimce Öner'in düşüncelerinin bize nasıl bir felsefi tutum sunduğunu göstermeye çalışmak öncelikle filozofun nereden konuştuğunu fark etmekle gerçekleşir. Hatırlanacağı üzere tutum, belli başlı olay ve olgular karşısında gösterilen bütünlüklü ve tutarlı tepki anlamına gelir. Onun bütünlüklü ve tutarlı oluşu sonradan öğrenilen hatta sosyalleşmeyle ilgili olmasından kaynaklanır. Bu yüzden her türlü tutum kişinin toplumla girdiği ilişkiler bütünü önünde olmasını ya da durmasını gerektirir. Bu husus, her daim bilgi ve eylemlerimizin ilişkiler ağı içindeki yeri ve anlamının incelenmesini gerekli kılacaktır.

Bilindiği üzere *tutum* kavramı Latince “aptus” ya da “aptitudo” kelimesinden türetilmiştir. Kavram, İngilizce “attitude” kelimesiyle ifade edilir. Genel anlamda tutum “eylem için uygun ve hazır” olmayı ifade eder. Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre tutum, “tutulan yol, tavır” manasına gelir. Genel olarak tutum “tercih edilen bir tarzda hareket etmeye yönlendiren bir nesne ya da durum çerçevesindeki inançların görece kalıcı bir şekilde düzenlenmesi” olarak ifade edilir.¹ Sosyal psikolojinin konusu olan tutumlar bireylerin içerisinde yer aldıkları süreçler ile onların davranışlarının zaman içerisindeki değişimi ve kaynaklarını gösterir. Daha açık bir ifadeyle tutumlar genelde organize olmuş uzun süreli duygu, inanç ve davranış eğilimleri olarak tanımlanabilir. Bu tanımın iki hususu barındırdığına dikkat etmek gerekir. Bunlardan ilki, tutumların uzun süre devam eden bir tavır yansıtması, ikincisi ise tutumların bilişsel, duygusal ve davranışsal olan öğelerin tamamını içermesidir. Buna göre eğilimin hem birey tarafından uzun süreli sergilenmesi hem de bilişsel, duygusal ve davranışsal öğeler bütünü barındırması gerekir. Bu durumun aksine geçici olarak bir bireyin sergilemiş olduğu eğilimler tutum olarak ifade edilmez. Bir eğilimin tutum olarak ifade edilebilmesi için kişide yerleşmiş bir tavır göstermesi gerekmektedir. Tutumun ikinci özelliği olan bilişsel, duygusal ve davranışsal bütünlük söz konusu hususların bir ahenk oluşturmasını ifade eder. Bu noktada bilişsel unsurdan kasıt, bir kimsenin tutumuna konu olan nesneye dair bilgi ve inançlarıdır. Bu bilgiler ve inançlar, tutum nesnesine karşı “lehte ya da aleyhte”, “arzu edilen ya da edilmeyen”, “kötü veya iyi” gibi yargılarda bulunmasını sağlar. Duygusal unsurdan kasıt ise bir kimsenin bir nesne ya da objeden hoşlanması ya da hoşlanmaması veya onu sevip ya da sevmemesini ifade eder. Duygusal unsurlar kişinin sahip olduğu tutumlara

¹ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. O. Akinhay ve D. Kömürçü (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2005), 765.

devamlılık, iticilik ya da yönlendiricilik vasfı kazandırır. Davranış unsuru ise tutumla ilişkisi olduğu düşünülen her türlü davranış eğilimini yansıtır. Sonuç olarak tutumlar, kişinin duygu, düşünce ve davranışın uyumlu hale gelmesini sağlar. Bu noktadan hareketle tutumların ortamsal etmenlerle ilişki halinde olduğu ve bu etkileşimin de davranışın oluşmasına neden olduğu söylenebilir.

Açıktır ki tutumlar sadece davranışlardan değil, bilişsel, duygusal unsurların söz konusu davranışsal öğelere eşlik etmesinden oluşmaktadır. Bu hususu felsefi tutumda da görmek mümkündür. Nitekim felsefi tutum, varlığı bütünlüğü içinde anlama ve değerlendirme fırsatı sunan ve böylece insana, eleştirel düşünme ekseninde bilgiye dayalı eylemi gerçekleştireceği bir tavrı yansıtır. Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*'de felsefenin insana ne kazandırdığını sorgulayarak onun pratik amacının insanlara felsefi tutum kazandırmak olduğunu belirtir. Öyle ki felsefi tutum, felsefi bilginin hamallığını yapmadan kişi tarafından özümsemesi ve filozofça tavır kazanma halini ifade eder.² Filozof günlük dilde çoğu zaman felsefe yapan kimseye verilen bir sıfat olarak kullanılsa da esasen düşüncelerini mantıkî tutarlılık içinde felsefi kalıba dökabilen ve bu nispette felsefi bir sistem kurabilen ve tüm bunları hayatına yansıtan kimseye denir. O, başta insan olmak üzere evreni, içinde bulunduğu toplumu anlayan, tahlil eden, tenkit eden, terkip eden, olup biteni ve nesnelere anlamlandırma çabasında olan, çokluk içinde birliği bulan kişidir. Yine filozof yeni problemler alanını görebilen, problemlere farklı bir bakışla yaklaşabilen ve çözüm üretici teklifleri olan, özgün görüşlere sahip kişidir.³ Tüm bu tanımlardan çıkan sonuç şudur: Filozof, felsefi bilgiyi taşıyan ya da onun hamallığını yapan kişi değil; aksine onu yaşayan, hayatına aktarabilen kişidir.

Felsefi tutumu açıklamak için üç önemli özellikten bahseden Öner, bunları 1) olaylara ve olgulara bütüncül bir görüşle bakma, 2) eleştirel bir zihniyete sahip olma ve 3) toleransın ya da müsamaha göstermenin gerekliliğinin bilincinde olma olarak belirler. Ona göre var olana bütüncül olarak bakma insanın varoluşu anlamlandırmasında oldukça önemlidir. Zira maddi ve manevi anlamda iki boyutu olan insanın herhangi bir boyutunun ihmal edilmesi insanı insan olmaktan uzaklaştırır.⁴ Bu yüzden bütüncül görüşle bakmak, olay ve olguları değerlendirirken bütün resmi görebilmeyi, içinde bulunulan şartları bütün olarak değerlendirebilmeyi, neden sonuç

² Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1999), 921.

³ Süleyman Hayri Bolay, "Felsefe Yapmak ve Necati Öner," *A. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi (Necati Öner Armağanı)* XL, (1999): 15.

⁴ Nurten Gökbalp, "Necati Öner'e Göre İnsanın Anlam ve Değeri," *Felsefe Dünyası* 69, (2019): 53-54.

ilişkisi kurabilmeyi ve nihayetinde objektif olabilmeyi gerektirir. Bütüncül görüş, aynı zamanda bilimsel bilgilerin artması sonucu gelişen uzmanlık alanlarının dünya görüşünü daraltmasını engeller. Diğer taraftan bütüncül görüş, yaşadığımız ve karşılaştığımız sorunları anlayacak ve çözümleyecek anlam ufkuumuzun bir merkez ya da çevre oluşturmasını engeller. Açıkça felsefi tutumun ideolojik bir tavra dönüşmesi mümkün olmaz. Bu durum felsefi tutumun gösterilenden çok *gösteren* olmasını ifşa eder. Eğer felsefi tutum insan varoluşunun bir aynası ise bu aynada görülenler her daim insanın varoluş serencamını gösteren düşünce hadiseleridir. Bu hadiseler, sadece entelektüel bir uğraşı değil; aynı zamanda *varlığımızı ve karakterimizi şekillendiren bir tezahürü* de yansıtır. Nitekim bu hadise ilkin insan olarak varoluşumuzun anlamıyla ilgili temel sorular ve bunlara verilen cevaplarla karşılaşmamızı sağlar. Böylelikle varoluşta yolumuzu ve yönümüzü bulmamız daha da kolaylaşır. İkinci olarak insana entelektüel bir tarih perspektifi sağlayarak, kendi kültürünü diğer kültürlerle ilişki içinde görebilmesine zemin oluşturur. Bu husus ise, dünya görüşlerini anlamlandırma ve onlara değer biçme bakımından insana yeni ufuklar kazandırarak dünyayı bütüncül şekilde anlamayı sağlar.

Öner'e göre felsefi tutum alameti olan eleştirel zihin ise bir inanca körü körüne bağlı olmanın aksini temsil eder. Eleştiri, insanın tabiatı gereğidir. Bu çerçevede iyi niyete ve doğru bilgiye dayalı eleştiri, eleştirilen hususun gelişimi ve olgunlaşmasına hız kazandıran bir gücü temsil eder. İnsan iyiyi ve doğruyu elde etmek istemesine rağmen mükemmel olmayıp eksiklikleri olan bir varlık olduğundan eleştiri hem yanlışlardan kurtulup doğruya ve iyiye ulaşmasında hem de yol gösterici olmasında önemli bir rol oynar. İnsanın iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan, güzeli çirkinden ayırt etmek ister ve bu ayırt etme eyleminin akıl süzgecinden geçirilerek doğru veriler ve tutarlı çıkarımlarla yapılması işlemine eleştiri denilebilir.⁵

Eleştiri gündelik yaşamda bir durumun veya şeyin özellikle olumsuz yanlarının ortaya konması ya da tartışılması anlamına gelse de felsefi anlamda eleştirinin başka bir tanımı vardır. Felsefede eleştiri düşünme koşullarının gözler önüne serilmesi; düşünme ve eylemde bulunma biçimlerimizin arka planının gösterilmesini ifade eder. Bu yüzden eleştiri felsefesi (veya eleştirel felsefe) denince, bilginin zemininin ne olduğuna yönelik metafizik soruşturma ve bilginin imkân koşullarının transandantal aranışı akla gelir. Bu felsefi eleştiri imgesini büyük ölçüde belli bir Kant okumasına borçluyuzdur; özellikle de *Eleştiriler*'in Kant'ına. *Eleştiriler*'in Kant'ı pek bilindik o üç soruyu gündeme getirir: “Ne bilebilirim”, “ne yapmalıyım”,

⁵ Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 229.

“ne umabilirim”? Kant’ın bu kurucu soruları transandantal felsefenin çalışma programını verir: “Nasıl oluyor da eşyanın doğasını bilebiliyor, yaptıklarımın öznesi olarak davranabiliyor, estetik/duyusal bir nesneyi hissedebiliyorum?” Açıkçası Kant’ın eleştiri felsefesi bir temel arayışına çıkarak bilmenin, davranmanın, hissetmenin imkân koşullarını soruşturur.

Yukarıda ifade edilen bu hususlar eleştirel düşüncenin öncelikle zihinsel bir tavır alışa ardından gelecek bir eylemin varlığına işaret eder. O halde eleştirel düşünme, eleştiriden farklı olarak sistematik bir yaklaşım içerir ve belirli bir yöntem veya yöntemlerin kullanılmasını gerektirir. Dahası eleştirel düşüncede sorgulama, tekillik içeren bir olguya değil de sistemin veya ileri sürülen görüşlerin doğruluğuna ve tutarlılığına yöneliktir; bu noktada artık kuşkudan beslenen bir tutum değil de bilinçli ve teknik bir bakış karşımıza çıkar. Bu bakışta tüm sınırların tarihsel olduğunu ve dolayısıyla ait olduğum sistemler tarafından belirlenmeyi nasıl aşabileceğimi fark ederiz. Zira eleştirel düşünme eleme yaparken kendi ilkeler bütününe oluşturma, kritik setini uygulama anlamına gelir ki bu durumun tersi olan kriz esasen kritik yapamama halini temsil eder. Nitekim varlıklara dair bilgilerin şekillenmesinde rol oynayan zihniyeti ikiye ayıran Öner, ilkinin insanda doğuştan olan temel zihniyetleri ifade ettiğini; ikincisinin ise sonradan kazanılmış ve var olan karşısında vaziyet alış biçimi olan felsefi tutum olarak da adlandırabileceğimiz bir zihniyeti nitelediğini belirtir. İnsanın doğuştan sahip olduğu ya olgusal ya da büyüsel zihniyet iken eğitim ve öğretimle kazanılan zihniyet ise felsefi tutumdur.⁶ Bir zihniyet çeşidi olarak felsefi tutum, parçalanmış insan görüşü yerine insanın bütünlüğünü yansıtan, onun biricikliğine ve özgünlüğüne vurgu yapan yaklaşımı yansıtır.⁷

Öner, “Felsefeden Beklediklerim” adlı makalesinde düşünce tarihi boyunca yapılan felsefi ve bilimsel etkinliklerin bütünü dikkate alındığında insanın verdiği hükümlerde çoğulculuğun bulunduğunu; bu durumun insanın mutlak bilgiye erişemeyeceği, yani bilgisinin değişken ve görelî olduğu anlamına geleceğini beyan eder. Zira ona göre bilgi, insanın kişisel nitelikleri ve bilgi edinme koşullarına dayandığı için her daim bir perspektifi, bir veçheyi yansıtır. Bu hususu en kesin bilgiyi verdiği iddia edilen tabiat bilimlerinde görmek mümkündür; beşerî bilimlerde ise söz konusu farklılık, insan sorunlarının karmaşıklığı sebebiyle daha da belirginleşir.⁸ Tüm bu hususlar, beşerî düşüncede kesin, mutlak bilginin olamayacağını ve dolayısıyla kendisine başvurulabilecek güvenli ve istikrarlı bazı sabiteler ile sürekli

⁶ Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 40.

⁷ Gökalp, Necati Öner’e Göre İnsanın Anlam ve Değeri, 55.

⁸ Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 23.

sınırların var olması gerektiğine dair bir Arşimet noktası oluşturmanın mümkün olamayacağını ortaya koyar.

Öner'e göre felsefi tutum, toleranslı olmanın yolunu açar. Tolerans insanın hür bir varlık oluşundan kaynaklanır. Zira hür bir varlık olarak insan, seçenekler arasında seçimini kendisi yapan ve buna göre eyleyen bir varlıktır. Seçmenin iradî bir eylem ve seçimlerin seçenekler hakkındaki bilgiye göre gerçekleşeceğini ifade eden Öner, insanların bilgi düzeyleri, kavrayışları, sezişleri farklı olduğundan, farklı seçimler ve bunlara bağlı farklı eylemler olacağını belirtir. Bu hususun farkında olmak, farklılıkları ve onların sebeplerini bilmeye, hür olmamızın esasen farklılıklarımızı oluşturduğunu fark etmeye ve dolayısıyla insanı toleranslı olmaya sevk eder. Bu çerçevede tolerans, insanın insanca yaşaması için gerekli bir koşulu seslendirir. Öner'e göre toleranslı olmak felsefi bir tutum gerektirir⁹ ve bu tutuma insanları bilinçli olarak yönlendirme işi felsefeye düşer.¹⁰ O halde felsefe eğitimi, felsefe yapma ile birlikte felsefeyi yaşama imkânını sağlayarak varoluşa bütüncül bir şekilde bakmayı, eleştirel zihniyet elde etmeyi ve nihayetinde hoşgörü duygusunu kazandırmayı hedef edinmelidir.

Öner'e göre tolerans fikri felsefi tutumun daha çok toplumsal yönüne işaret eder. Sosyal bir varlık olarak insan, diğer insanlarla birlikte yaşamak, başka fikir ve eylemlere saygılı olmak durumundadır. Felsefi tutum sahibi kişi kendisinininkinden başka fikir, inanç ve yaşam tarzlarına ve başkalarının varlığına, hür varoluşlarına tahammül etmek, saygı duymak durumundadır. Felsefi tutumda felsefi bilgiden çok daha fazlası kastedilmektedir. Felsefi tutumdan; felsefenin kendine ilişkin o temel varoluş hikmetini içselleştiren varoluşsal bir tavır, felsefenin değer alanına uygun davranış ve yaşantılarda bulunma durumu anlaşılmaktadır.¹¹ Bu çerçevede felsefi bilgi, öğrenildikten sonra eylemlere dökülmeyi ve içselleştirilerek tutum haline getirilmeyi gerekli kılan etik bir varoluş halini temsil eder.

Öner, bir toplumun fertlerinde hoşgörü yoksa o toplumun yasaları ne denli demokratik olursa olsun orada hürriyetçi demokrasiyi yerleştirmenin mümkün olmayacağını; tolerans ya da hoşgörünün bulunmadığı yerde ise bir inanca, bir fikre körü körüne bağlı olma halinin, yani taassubun oluşacağını ifade eder. Zira taassup, kişinin kendisinin iştirak etmediği fikir ve kanaatleri hoş görmediği gibi onları şiddet yoluyla yok etmeye hazır bir durumu seslendirir. Bu noktada Öner, ister fikrî isterse ideolojik olsun her

⁹ Bayram Ali Çetinkaya, "Necati Öner Düşüncesinde Felsefe ile Kültürün Sentezi: Zihniyet," *Felsefe Dünyası* 69, (2019): 72.

¹⁰ Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 23.

¹¹ Kenan Gürsoy, *Birleyerek Oluşmak* (Ankara: Aktif Düşünce, 2013), 89.

türlü taassubun bireyin insanca yaşamasını engellediğini, aynı zamanda toplumların gelişimini de bloke ettiğini ifade eder. Ancak düşünür, hoşgörünün önemine değinmekle beraber, sınırsız bir hoşgörünün olamayacağına da dikkati çekerek mutlak bir hoşgörü halinin olamayacağını; zira insanın insan olmasını sağlayan dinî, ahlâkî ve millî değerler gibi tabî hakların onun varoluşunda belirleyici olduğunu beyan eder. Kültürel zemini oluşturan bu hususlara saldırı hoşgörü ile karşılanamaz. Zira hoşgörülü olmak nihayetinde bir kayıtsızlık hali olmamalıdır.¹² Çünkü kültür, fertlerin içinde bulunduğu toplumun bir üyesi olarak varoluşu ve hayatı idrak ettikleri bir küreye işaret eder. Tüm bu hususlar Öner'in insanın bütün etkinliklerinin temelinde bilgi sorunu ve buna bağlı olarak da eğitim sorunu olduğu görüşünü seslendirir.¹³

Görüldüğü gibi felsefeyi varolanlar karşısında alınan belli bir tavrın, derinleşen bir varlık bilincinin kavramlara, düşüncelere ve eylemlere bürünmesi olarak gören Öner, felsefi tutumun esasında etik prensiplere bağlı, şahsiyet sahibi bir insan olmaya gidiş yolu olduğunu vurgular. Felsefi tutum, yalnızca nasıl bir dünyada yaşıyor olduğumuzu değil aynı zamanda nasıl bir dünyada yaşamamız gerektiği farkındalığıyla başlar. Bu farkındalık ilk planda insanın biri içsel diğeri dışsal iki dünyaya ait oluşunu iç ve dış dünya arasında ahlak denilen o köprüyü inşa etmesi gerektiğini fark etmesi için, içe ve dışa bakışı gerekli kılacaktır. İçe bakış kişinin kendi iyi ve kötü yönlerini keşfetmesini sağlarken dışa bakış toplumdaki aksaklıkları ve gidişatı fark etmeyi sağlayacak ve ardından gelen harekete geçme isteği ile içe bakış ile kendini inşa eylemi, dışa bakış ile de medeniyeti inşa eylemini başlatmış olacaktır. Kendi istekleri ile toplumun istekleri ve beklentileri arasında bir denge oluşturma ve her zaman iyiden yana olabilme gayreti, felsefi tutumun gerekliliklerindedir. Bireysel ve toplumsal anlamda düşünüldüğünde felsefi tutum hem bireyin kendini gerçekleştirebilmesi hem de tüm insanlığın refahı ve kolektif fayda için olmazsa olmaz bir etik duruş, bir ruhani dönüşüm olarak düşünülebilir.

Açıktır ki Necati Öner felsefi tutumu salt teorik bir bilgi olarak değil, düşünce ve yaşamı yönlendirecek bir tavır alışı olarak görür.¹⁴ Nitekim ona göre filozoflar, gerçekliğin sistematik bir teorisini sunan kişilerden ziyade hayatlarını yaşama ustalığına dönüştürebilen insanlardır. Bu noktada felsefi tutum "varoluş" düzeyinde insanı etik bir duruşa, ruhani bir dönüşüme

¹² Emel Koç, "Necati Öner Düşüncesinde Felsefenin Yeri ve Değeri Üzerine," *Felsefe Dünyası* 69, (2019): 111-112.

¹³ Celal Türer, "Necati Öner'in Düşüncesinde Eğitim," *Felsefe Dünyası* 69, (2019): 87-92.

¹⁴ Necati Öner, *Bilginin Serüveni* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2018), 115-116.

götürür. Eğer düşünceler, sadece aklî bir hakikatin soyut ifadesi yoluyla değil, somut pratikler, yani eylemdeki tezahür yoluyla içsellik kazanabilirse kişiyi dönüştürebilir. Bu noktada asıl dönüştürücü gücün kişinin belli bir içeriğe sürekli maruz kalmasıyla, hatta bu maruz kalma halini doğrudan fiziksel bir eylem bağlamında deneyimlemesiyle ortaya çıktığını fark etmek gerekir. Kişi pratikler boyunca, sadece sahip olduğu dünya görüşünün teorik içeriğini öğrenmekle, ezberlemekle ya da hatırlamakla kalmaz, aynı zamanda tüm deneyim alanının o dünya görüşüyle kuşatılmasını sağlar. Hatta kişi alıştırmaların yol açacağı dönüşüm sayesinde sadece dünya görüşünün unsurlarını öğrenmekle kalmaz, aynı zamanda o unsurları içsel söylemine dâhil ederek bakış açısını değiştirir, söz konusu ilkeleri kendi bünyesinin işleyiş ilkeleri haline getirir. Öznenin etik inşasını ifade eden bu arayışta sadece “dönüşüm” kavramı değil, “hakikat” kavramı da merkezi konuma sahiptir. Zira etik bir özne olmak ilkin, bir yaşam tercihinin “akılcı bir temele oturtmakla, yani irade ve ihtiyara dayalı özgürce bir tercihle sonuçlanan gayeli eylemle gerçekleşir. İkinci olarak bu dönüşüm belli bir kişinin varoluşsal seçeneğinin bir ifadesi olmasının yanı sıra her zaman, doğrudan ya da dolaylı olarak ruhta eğitici, öğretici, sağaltıcı bir etki yaratır. Bu etki ruhta bir “habitus” yaratarak Ben’in dönüşümünü teşvik eder. Fakat burada bahsi geçen basit bir bilme değil; kişiliğin bütünüyle dönüşümü söz konusudur. Zira kişinin “içsel söylemiyle” nasıl ya da hangi düzeyde ilişki kurduğu, buradan hareketle kişinin duygu rejiminde, imgeleminde, anlam dünyasında ya da “varoluş” kipinde nasıl bir dönüşüme talip olduğu ifşa olur. O halde varoluşsal dönüşümün akli ikna edicilik yoluyla değil bilişsel söylemin pratikteki dönüştürücülüğüyle gerçekleştiği hatırlanırsa felsefî tutumun ahlaki bir varoluş ekseninde gerçekleşebileceği fark edilir.

Hasılı Öner’in hayatında felsefî tutum, bireylerin etik düzlemde daha iyi insanlar olmasını sağlayacak etkiyi yaratmaya çalışan, gücünü ve yaşama dair iyileştirici ve öğretici noktasını daima ön planda tutan, kendini bilmeye ve geliştirmeye teşvik eden, onlara bir varoluş biçimi kazandıran, felsefeyi özel bir alana hapsedmeyip gündelik yaşamın içine yerleştiren, yaşamın ortaya koymuş olduğu varoluşsal hakikatlere korkusuzca yaklaşmayı öğreten bir tavır alışını yansıtır. Peki, Öner felsefî tutumunu nasıl oluşturur ve nereden konuşur? Açıktır ki felsefî tutum ister filozofun kendi kendine bir hesaplaşması olarak isterse başka filozoflarla kurduğu diyalog olarak ele alınmış olsun; varolan, düşünme ve dil ilişkisini ifşa eder. Bu ifşada filozof felsefî tutumunu oluştururken kendine çıkış noktası olarak ya dış-dünyadaki varolanı ya düşünmenin kendisini ya da üçüncü yol olarak dili

eksen olarak felsefesinin yolunu belirler.¹⁵ Hatta felsefi tutum, üç önemli veçhesine süreç içerisinde biriktirdiği deneyimlerle, oluşturulan kavramsal sistemlere dair birtakım mekanizmalarla desteklenir.¹⁶ Tüm süreçlerde felsefi tutumun öze güveni pekiştirerek yaşama bilincini artırmaya yönelmesi, yaşamın bütünlüğünü net bir şekilde görebildiğimiz bir varoluş tarzı olarak tezahür etmesi gerekir.

Yukarıda zikredilen belirlemeler ışığında Necati Öner'in felsefi tutumunu milli kültür ve medeniyet ekseninde kurduğu ilişkide oluşturduğunu, yani tikelden yola çıkarak tümele doğru yol aldığını söyleyebiliriz. Bu açıdan Öner'e göre insan ve kâinatın hakikatini öğrenip o bilgiye göre hareket etmeye işaret eder. Bu faaliyet kendi yaşama dünyasından ya da milli kültürümüze dair çalışmalardan yola çıkarak bu dünyadaki yaşantımızı da zenginleştirecek tümele varma çabasını temsil eder. Nitekim Öner, felsefeyi pratik amaç ve hedeflerden yoksun, tarihsel, toplumsal ve kültürel hayatın olay ve eğilimlerinden etkilenmeyen kültür-üstü, aşkın bir eylem olarak değil; kültürün, tezahür eden yaşamın bir parçası olarak değerlendirir. Bu yaklaşımın hem Türk düşüncesine hem günümüz felsefesinin sorunlarına yönelik çözüm sağlayıcı bir nitelik oluşturduğu hemen fark edilebilir. O halde Türk kültürünün en geniş manasıyla idrak edilmesi varolan, dil-düşünce ilişkileri çerçevesinde dünya görüşünün oluşturulması için gereklidir. Tam bu noktada Öner, gençlerin milli kültür bilincine sahip olabilmeleri için milli dillerini ve milli kültür tarihlerini bilmeleri gerektiğini ifade ederek milli kültür bilincinin milliyet duygusunu doğurduğunu belirtir. Milliyet duygusu bir milletin varlığını sürdürme azminin ifadesi ve bu bilinç de o milletin varlık şartıdır. Fertlerinin milli kültüre bağlılığının o milletin varlık şartı olarak gerekli olmakla birlikte, yeterli olmadığını ifade eden Öner, fertlerin mensup oldukları medeniyete ya da evrensel kültüre bağlılıklarının da gerekli olduğunu belirtir. Medeniyetin nimetlerinden faydalanmanın millet ve devletleri güçlü kılmak için yeterli olmadığını ifade eden düşünür, medeniyete katkıda bulunmanın ancak büyük mütefekkirler ve bilim adamları yetiştirerek, yani evrensel kültür alanına yeni bilgiler, icatlar, keşifler kazandırmakla gerçekleşeceğini beyan eder.¹⁷ Bu süreçte oluşturulan dünya görüşünün elbette dünyevi deneyimleri içerdiği kadar, manevi dünyamızın hikayesinin yankılandığı metafiziksel boyutu da içermesi gerektiği unutulmamalıdır.

¹⁵ Betül Çotuksöken, *Felsefi Söylem Nedir* (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1994), 21-89.

¹⁶ Çotuksöken, *Felsefi Söylem Nedir*, 28-51.

¹⁷ Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 251.

Kaynakça

Bolay, Süleyman Hayri. “Felsefe Yapmak ve Necati Öner.” *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (Necati Öner Armağanı)* 40 (1999): 15–21.

Çetinkaya, Bayram Ali. “Necati Öner Düşüncesinde Felsefe ile Kültürün Sentezi: Zihniyet.” *Felsefe Dünyası* 69 (2019): 62-81.

Çotuksöken, Betül. *Felsefi Söylem Nedir*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1994.

Gökalp, Nurten. “Necati Öner’e Göre İnsanın Anlam ve Değeri.” *Felsefe Dünyası* 69 (2019): 53-61.

Gürsoy, Kenan. *Birleyerek Oluşmak*. Ankara: Aktif Düşünce Yayınları, 2013.

Marshall, Gordon. *Sosyoloji Sözlüğü*. Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2005.

Koç, Emel. “Necati Öner Düşüncesinde Felsefenin Yeri ve Değeri Üzerine.” *Felsefe Dünyası* 69 (2019): 95-117.

Öner, Necati. *Bilginin Serüveni*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2018.

Öner, Necati. *Felsefe Yolunda Düşünceler*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1999.

Türer, Celal. “Necati Öner’in Düşüncesinde Eğitim.” *Felsefe Dünyası* 69 (2019): 82-94.